

Globale formuekæder og ulighed

Leonard Seabrooke og Duncan Wigan
Copenhagen Business School

Et veletableret arbejdsområde i den akademiske og politiske verden beskæftiger sig med globale værdikæder. Dette arbejde følger varernes vej fra mark til butikshylde og kortlægger asymmetrier i magt og kapacitet mellem købere og sælgere af produkter, hvis fremstilling er spredt ud over mange steder i verden. På den måde viser de globale værdikæder, hvor der findes muligheder og forhindringer for at placere en større del af den økonomiske værdiskabelse i firmaer i udviklingslandene. Begrebet globale værdikæder er meget udbredt og hyldes af Verdensbanken, OECD og andre internationale organisationer.

Hvor analyser af globale værdikæder følger varen, så følger analyser af globale formuekæder pengene. Som et spejlbillede af globale værdikæder anskueliggør globale formuekæder, hvordan finansiering, regnskab, jura og skat afgør, hvem der får hvad ud af en global økonomisk aktivitet. Revisorer, finansmænd, advokater og skatteplanlæggere fordrejer ofte resultatet, så formuen ikke kommer det sted til gode, hvor værdien faktisk skabes.

Derfor giver spejlbilledet af produktionsprocesserne i formuekæderne ikke det sande billede af, hvem der skaber formuerne og hvor. Regnskabspraksis sørger for, at producenter uden fabrikker - f.eks. Apple (som hovedsageligt outsourcer) - kan vinde konkurrencen om at blive de største virksomheder i verden. De finansielle markeder er så store, at værdien af de finansielle aktiver langt overstiger det globale BNP. Juridiske nyskabelser kan betyde, at en privat taxachauffør i København viser sig at være ansat af en virksomhed beliggende i Amsterdam. Internationale skatteregler kan betyde, at de mest indbringende produktionsprocesser og virksomheder ikke bidrager til de offentlige indtægter i værtslandet eller noget andet land. Disse åbenlyse misforhold vidner om de globale formuekæders betydning.

Hvis disse misforhold var harmløse, kunne vi blot betragte dem som kuriositeter. Men der går ofte en lige linje fra globale værdikæder gennem globale formuekæder til global ulighed. Ulighed reducerer vækst og giver næring til den slags desillusionering og vrede, som har givet Trump præsidentposten og højrenationalismen medvind. Det drejer sig grundlæggende om global økonomisk retfærdighed. Dette kommer til udtryk i følgende historie, hvor finansielle nyskabelser og den digitale økonomi er vævet ind i hinanden.

Indtil 1. januar 2018 fungerede Robert Mercer som co-CEO for hedgefonden Renaissance Technologies (Rentec) med hovedkontor i USA. Han trådte efter sigende tilbage, fordi Rentecs ansatte ikke brød sig om hans støtte til Breitbart News og dets tidligere administrerende direktør Steve Bannon. Han har længe støttet den amerikanske højrefløj og har spillet en afgørende rolle for dens nuværende magtposition.

De formuer, Robert Mercer kan øremærke til politiske projekter, er delvis opnået ved systematisk skatteunddragelse gennem globale formuekæder. I 2013 afslørede en undersøgelsesrapport fra det amerikanske senat, at Deutsche Bank havde tjent 570 millioner dollars ved at sælge optionskontrakter til 13 hedgefonde. Produktet indebar, at højt beskattede kortfristede gevinster blev konverteret til lavt beskattede langfristede gevinster. Deutsche Bank havde udviklet sit optionsprodukt, Managed Account Product Structure (MAPS), i 1998. Banken solgte 36 af sine 156 MAPS til hedgefonden Rentec, og her genererede de et overskud på 17 milliarder dollars.

Cambridge Analytica, et dataanalysefirma ejet af Robert Mercer og tidligere ledet af Steve Bannon, udnyttede personlige oplysninger, som firmaet havde skaffet sig uden tilladelse i begyndelsen af 2014, til at opbygge et system, der kunne profilere individuelle amerikanske stemmeberettigede med det formål at målrette personaliserede politiske annoncer mod dem. Resultatet var 50 millioner psykologiske profiler, som blev afgørende for, at Trump kunne indtage det Hvide Hus. De var høstet hos Facebook.

Facebook har som mange andre amerikanske teknologivirksomheder placeret et internationalt driftscenter i Irland, hvor selskabsskatten er 12,5 %, og skræddersyede skattesatser kan være betydeligt lavere. I 2015 havde Facebook Ireland en indtjening på 4,86 milliarder dollars og betalte 3,4 millioner i skat. En skatteprocent, som en gennemsnitlig dansk sygeplejerske må spejle langt efter. Facebook Ireland betaler licensafgift til Facebook Holdings Limited for brugen af Facebooks teknologi. Facebook Holdings Limited har hovedkontor i Irland, men skattemæssigt hjemsted på Cayman-øerne. Selskabsskatten på Cayman-øerne er 0 %.

Skattesystemer er pr. definition nationale. Der findes ikke noget Internationalt Skattevæsen til at tage sig af globale økonomiske aktiviteter. De nationale skattesystemer bygger på tre grundbegreber: Skat opkræves på grundlag af, hvor en aktivitet finder sted, hvornår en skattepligtig indkomststrøm genereres, og hvilken form den pågældende indkomststrøm har. Forskelle i, hvor, hvornår, hvad og hvor meget skat der pålægges, lader sig nu let udnytte. Det ved finans- og teknologivirksomhederne udmærket godt.

Strukturerede finansielle produkter kan få det til at se ud, som om en direkte investering i et land med høj skat, og som normalt skal beskattes i det pågældende land, stammer fra et land med lav eller ingen skat og derfor pålægges en lav eller slet ingen skat. Teknologivirksomheder nyder godt af at sælge i lande med højt skattetryk, men placerer deres immaterielle ejendom, servere og finansfunktioner i lande med lavt skattetryk eller nul skat. Deres overskud kanaliseres så ud af de lande, hvor de er opnået. Millioner af kortfristede transaktioner kan pakkes i en optionskontrakt, som udnyttes efter 366 dage. Kortfristede transaktioner kan for skattemyndighederne se ud som langfristede investeringer. Selv når skattemyndighederne forsøger at beskatte abstrakte, f.eks. immaterielle, aktiver, er det vanskeligt at sige, hvor meget aktivet, ideen, er værd. Hvor meget er Facebooks logo værd? Det svar åbner op for et slagsmål om definition. Og den slags slagsmål har de største virksomheder i verden ressourcerne til at vinde.

Finans- og teknologivirksomheder tegner sig for en stigende del af den globale økonomi. Finansområdet bliver mere og mere likvidt og mobilt, og gennem finansielle nyskabelser gøres aktivers placering, identitet og realiserede overskud til genstand for bevidst manipulation. Teknologivirksomhederne bruger nye forretningsmodeller, som gør, at overskud tilflyder lande med lavt skattetryk eller slet ingen skat og underskud lande med højt skattetryk. En af følgerne er, at kapital ikke længere er bundet af en social kontrakt med de mennesker og steder, hvorfra overskuddet hentes. En anden følge er stigende ulighed og lande uden ressourcer til at finansiere de fornødne sundhedsydelser og pensionssystemer eller den fornødne infrastruktur og uddannelse. En tredje følge er udbredt vrede og politisk polarisering.